

A Reflection on Purely Legalistic and Negative Approaches to Femicide in Iran’s Criminal Justice System: (An Attempt from the Perspective of Political Philosophy to Understand the Issue as a Prerequisite to Offering Solutions)

Shervin Moghimi * 

Assistant Professor, Faculty of Political Studies, International Relations, and Law, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran

Sepideh Mirmajidi 

Assistant Professor, Faculty of Political Studies, International Relations, and Law, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran

Abstract

Femicide in Iran—understood as the intentional killing of women on account of their gender, often manifesting as honor killings or domestic-violence-related murders—constitutes one of the most severe forms of gender-based violence and a profound violation of human rights. Despite the growing visibility of such cases and increasing public concern, dominant legal approaches have remained

* Corresponding Author: moghimima@gmail.com

How to Cite: Moghimi, S. and Mirmajidi, S. (2025). A Reflection on Purely Legalistic and Negative Approaches to Femicide in Iran’s Criminal Justice System: (An Attempt from the Perspective of Political Philosophy to Understand the Issue as a Prerequisite to Offering Solutions). *Journal of Journal Of Criminal Law Research*, 13 (51), 171 - 208. Doi: [10.22054/JCLR.2025.87164.2788](https://doi.org/10.22054/JCLR.2025.87164.2788)

inadequate for explaining the persistence and systemic character of this phenomenon. This article argues that a meaningful understanding of femicide in Iran requires an analytic framework that moves beyond conventional legal reasoning and engages with the deeper philosophical and structural conditions that shape the country's legal-political order. Legal analyses confined to existing criminal codes and judicial procedures tend to focus on questions of culpability, enforcement gaps, or procedural shortcomings, while often overlooking the historical, ideological, and political foundations that condition both the limits of legal reform and the structural reproduction of gender-based violence.

Drawing on political philosophy, the article situates the problem of femicide within the broader tension between modernity and the legal-political configuration that emerged after the 1979 Islamic Revolution. Although the Revolution was articulated through religious language, it was, in important respects, a modernist event that generated far-reaching expectations of social transformation, justice, and equality—including expectations relating to women's status and rights. Yet the post-revolutionary legal system, grounded in traditional jurisprudential principles and patriarchal interpretations of Islamic law, failed to reconcile these aspirations with its own structural foundations. This misalignment produced a widening gap between the evolving social realities of Iranian society and a legal order anchored in premodern, gender-hierarchical norms. The consequences of this gap are especially visible in the domain of women's rights and personal security, where the system's inability to adapt has contributed to an environment in which violence against women is both facilitated and insufficiently addressed.

The article contends that femicide in Iran cannot be reduced to individual criminal acts but must be understood as an expression of deeper contradictions between the ideological premises of the political regime and the socio-legal expectations of a modern society. The persistence of gender-based violence is rooted in a legal order that simultaneously

claims modern legitimacy while remaining tethered to premodern structures of authority and value. This tension is particularly evident in the treatment of crimes involving so-called “honor,” in the differential valuation of women’s lives embedded in certain legal provisions, and in the reluctance of the legal-political establishment to adopt comprehensive protective measures for women. As a result, legal discourse that treats femicide as a problem solvable through adjustments to existing laws is inherently limited, as it neglects the structural contradictions that undermine the effectiveness of such reforms.

To illustrate these limitations, the article reviews dominant legal arguments concerning femicide in Iran and identifies their epistemic shortcomings, including an overreliance on textualist interpretations of statutory law, insufficient engagement with sociopolitical contexts, and the assumption that legal reform can succeed without confronting the ideological tensions embedded in the legal system itself. While legal proposals often focus on modifying penalties, redefining categories of homicide, or strengthening enforcement mechanisms, they rarely address the structural barriers that impede implementation or social internalization.

The article then turns to an examination of the Islamic Revolution as a modernist founding moment, highlighting the elements of modern political philosophy—such as popular sovereignty, revolutionary agency, and aspirations to equality—that informed its early discourse. Although these elements were never coherently integrated into the post-revolutionary order, they introduced new expectations that have shaped Iranian society, particularly in recent decades. Within this context, the legal system has intermittently attempted to adapt to the modernist implications of the Revolution’s founding moment, most notably through proposals aimed at strengthening protections for women.

A significant example of this partial and contested adaptation is the “Bill for the Protection of Women Against Violence,” one of the most ambitious legislative attempts to address structural violence against women in Iran. The bill’s prolonged movement through governmental

and judicial institutions—and the substantial revisions it underwent—reveals the depth of the structural tensions between modernist demands for gender justice and the traditionalist underpinnings of the legal system. The debates surrounding the bill underscore the persistent conflict between patriarchal jurisprudential interpretations and emerging expectations shaped by social change, global norms, and internal pressures for reform. The bill thus provides a valuable lens for examining the contradictions that obstruct the formation of a coherent legal response to femicide.


Ultimately, the article argues that understanding the persistence of femicide—and the inadequacy of legal reasoning confined to existing frameworks—requires a deeper engagement with the philosophical and structural foundations of the legal system. Addressing femicide demands more than adjusting legal definitions or enhancing penalties; it requires a rethinking of the ideological premises upon which the system is built, particularly with respect to gender, authority, and the relationship between law and social reality. Without confronting these foundational tensions, legal reforms will continue to treat symptoms rather than causes, leaving the structural conditions that enable gender-based violence intact.

The article concludes that any meaningful pursuit of gender justice in Iran must begin with a critical reassessment of the legal-political foundations established after the Revolution. Only by acknowledging and addressing the contradictions between modern social expectations and premodern legal structures can the legal system hope to develop an effective response to femicide. In this sense, the analysis offered here aims not only to critique existing legal approaches but also to contribute to a broader intellectual and political effort to reconceptualize the foundations of justice, equality, and legal authority in contemporary Iran.


Keywords: Femicide; Islamic Revolution; Modernity; Law; Gender-based Violence.

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی در نظام عدالت کیفری در ایران: (کوششی از منظر فلسفه سیاسی برای فهم مسئله به‌مثابه امری مقدم بر ارائه راه‌حل)

استادیار پژوهشکده مطالعات سیاسی، روابط بین‌الملل و حقوق، پژوهشگاه علوم
انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران

شروین مقیمی * 

استادیار پژوهشکده مطالعات سیاسی، روابط بین‌الملل و حقوق، پژوهشگاه علوم
انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران

سپیده میرمجیدی 

چکیده

این مقاله با هدف سنجش کفایت استدلال‌های حقوقی در تحلیل پدیده زن‌کشی در ایران، نشان می‌دهد که رویکرد صرفاً حقوقی، به دلیل مفروضات عملی و الهیات گونه‌زمنی، برای فهم عمیق این مسئله ناکافی است. بر این اساس، نگرستن به زن‌کشی در کنار استدلال‌های حقوقی، مقتضی بحث از منظر فلسفه سیاسی و تحلیل رژیم سیاسی برآمده از انقلاب اسلامی است؛ رویکردی که امکان دستیابی به فهمی جامع‌تر را فراهم می‌سازد. رژیم سیاسی کنونی ایران، که آمیزه‌ای از عناصر مدرنیستی انقلاب و صورت‌بندی‌های حقوقی پیشامدرن است، تنش ذاتی میان ارزش‌های سنتی مردسالارانه و حقوق مدرن زنان را تشدید کرده و پدیده زن‌کشی را به یک بحران اجتماعی و سیاسی تبدیل ساخته است. این وضعیت بینابینی، ناشی از حضور گسترده زنان در عرصه عمومی تحت حمایت انقلاب و در عین حال تداوم ساختارهای حقوقی پیشامدرن است که با تغییرات اجتماعی همگام نشده‌اند. یافته‌های مقاله با استفاده از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و کاربست اسناد و مدارک مرتبط از جمله متون قانونی، لوایح، منابع کتابخانه‌ای و ... به‌مثابه ابزارهای گردآوری اطلاعات، حاکی از آن است که برای حل ریشه‌های مسئله زن‌کشی، ضروری است یکی از دو مسیر قطعی طی شود: بازگشت به قطب پیشامدرن یا گذار کامل به منطق مدرنیستی انقلاب. با توجه به موضع تدافعی قطب پیشامدرن، گزینه گذار به منطق مدرنیستی محتمل‌تر و راهگشاستر است. این تحلیل، بر ضرورت بازاندیشی بنیادین در ساختارهای سیاسی و حقوقی ایران برای مقابله مؤثر با زن‌کشی تأکید دارد.

کلیدواژه‌ها: انقلاب اسلامی، زن‌کشی، قانون، قتل، مدرنیته.

مقدمه

زن‌کشی یکی از شدیدترین و فاجعه‌بارترین اشکال خشونت جنسیتی است و به قتل عمدی زنان به دلیل جنسیت‌شان اطلاق می‌شود و در معنایی موسع‌تر به هرگونه قتل عمدی زنان یا دختران گفته می‌شود که می‌تواند توسط شریک جنسی، اعضای خانواده یا دیگران انجام شود. زن‌کشی اصولاً در قالب قتل‌های ناموسی و یا قتل‌های مرتبط با خشونت خانگی بروز می‌کند.

در عرصه مطالعات حقوقی، فهم پدیده زن‌کشی، به‌عنوان یکی از شدیدترین مصادیق نقض حقوق بشر که در ایران ابعاد گسترده‌ای یافته است نیازمند تحلیلی فراتر از چارچوب‌های صرفاً قانونی و قضایی است؛ به عبارت دقیق‌تر، مستلزم بررسی‌های عمیق‌تری فراتر از استدلال‌های حقوقی صرف است. استدلال‌های حقوقی مرسوم، که عمدتاً مبتنی بر قواعد کیفری و مقررات موجود هستند، در تبیین علل و پیشگیری از زن‌کشی ناکارآمد ظاهر شده‌اند؛ چراکه این استدلال‌ها غالباً از بسترهای فلسفی شکل‌گیری نظام حقوقی غفلت می‌ورزند. مسئله زن‌کشی نه تنها یک جرم فردی بلکه بازتابی از تعارضات ساختاری میان مبانی رژیم سیاسی و نظام حقوقی است که بر جامعه حاکم است. با نگاه فلسفه سیاسی، می‌توان دریافت که انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ به‌عنوان یک تحول مدرنیستی، الزامات جدیدی را برای ساختارهای حقوقی و سیاسی ایران به همراه آورد؛ اما نظام حقوقی پس از انقلاب، به دلیل پایبندی به مبانی فقهی و سنت‌های خاص، نتوانست خود را با این الزامات تطبیق دهد. این ناسازگاری بنیادین، شکافی عمیق میان قانون و واقعیت‌های اجتماعی ایجاد کرده که به‌طور مستقیم بر وضعیت حقوقی و امنیت زنان تأثیرگذار بوده است.

این مقاله با بررسی تعامل میان انقلاب ۱۳۵۷، مدرنیته و وضعیت زنان، استدلال می‌کند که ناسازگاری میان مبانی رژیم سیاسی و حقوقی حاکم با الزامات یک جامعه مدرن، نقش مهمی در افزایش موارد زن‌کشی داشته است. انقلاب مدرنیستی سال ۵۷، با آرمان‌های برابری خواهانه و وعده‌های بهبود وضعیت زنان، انتظارات جدیدی را در جامعه ایجاد کرد. با این حال، ساختار حقوقی و سیاسی پس از انقلاب، که بر مبانی فقهی و سنت‌های خاص

استوار است، نتوانسته با این الزامات همسو شود. این ناسازگاری، به‌ویژه در حوزه حقوق زنان، منجر به ایجاد شکافی عمیق میان قانون و واقعیت‌های اجتماعی شده و زمینه‌های تداوم و تشدید خشونت علیه زنان را فراهم آورده است. به‌عبارت دیگر، درحالی‌که جامعه به سمت مدرنیته و تغییر در نگرش‌ها پیش می‌رود، قوانین و مقررات همچنان براساس تفسیرهای سنتی و مردسالارانه از دین استوار مانده‌اند. در این چارچوب، استدلال‌های حقوقی موجود، که عمدتاً بدون در نظر گرفتن تعارضات ساختاری به مسئله زن‌کشی می‌پردازند و به دنبال یافتن راه‌حل‌های قانونی در چارچوب نظام حقوقی فعلی هستند، نمی‌توانند به‌درستی مسئله زن‌کشی را تبیین کنند. زیرا این استدلال‌ها، بدون توجه به بسترهای اجتماعی و تاریخی شکل‌گیری این پدیده، به معالجه علائم می‌پردازند و از ریشه‌های اصلی غافل می‌مانند. به‌نظر می‌رسد که برای درک مسئله زن‌کشی، نیازمند رویکردی جامع‌تر و انتقادی‌تر هستیم که ضمن توجه به ابعاد حقوقی، به تحلیل ساختارهای قدرت و نظام‌های ارزشی نیز بپردازد. این رویکرد ضرورتاً بیش از آنکه مبتنی بر ارائه راه‌حلی عملی باشد، بر شناخت مسئله زن‌کشی استوار است.

این مقاله می‌کوشد با ارائه یک تحلیل مبتنی بر دیسیپلین فلسفه سیاسی و در عین حال تکیه بر مبانی حقوقی، ضمن نشان دادن اینکه چگونه ناسازگاری میان مبانی رژیم سیاسی و حقوقی با الزامات مدرنیته، به افزایش زن‌کشی در ایران دامن زده است همچنین توضیح می‌دهد که چرا استدلال‌های حقوقی، بدون توجه به این مهم، نارسا و ناکافی هستند. هدف نهایی مقاله برجسته‌سازی ضرورت بازاندیشی در مبانی حقوقی برای تحقق عدالت جنسیتی است.

بر این اساس، در این مقاله، ابتدا با برشمردن اهم استدلال‌های حقوقی درخصوص پدیده زن‌کشی در ایران، نارسایی‌های آن‌ها را از حیث شناخت موضوع مورد بررسی قرار خواهیم داد. سپس با اتخاذ موضعی برآمده از دیسیپلین فلسفه سیاسی، بر مبانی انقلاب به‌عنوان پدیداری در اصل مدرنیستی تمرکز خواهیم کرد. با تکیه بر این بحث، در مقام مقدمه‌ای تحلیلی، به ایضاح عناصر اساساً مدرنیستی انقلاب ایران در سال ۵۷، در لحظه تأسیس آن خواهیم پرداخت. سپس نشان خواهیم داد که ساختار حقوقی برآمده از این

انقلاب، با وجود آنکه در بنیاد خود واجد خصلتی پیشامدرن بود، در دوره‌های مختلف - به ویژه طی یکی دو دهه اخیر - کوشیده است تا خود را با تبعات مدرنیستی آن لحظه تأسیس سازگار سازد. «لایحه حمایت از زنان در برابر خشونت» از این حیث یک نقطه عطف محسوب می‌شود. با این حال، کشاکش‌ها بر سر تصویب این قانون، نشان‌دهنده تعارض‌های بنیادین میان عناصر مدرنیستی لحظه تأسیس و ساختار حقوقی رژیم سیاسی برآمده از انقلاب است. جمع‌بندی مقاله با بحثی در همین زمینه صورت خواهد گرفت.

۱. استدلال‌های حقوقی و نارسایی‌های آن در توضیح پدیده زن‌کشی

پدیده زن‌کشی در ایران، عمدتاً از منظر حقوقی مورد ملاحظه قرار گرفته است. شاید مهم‌ترین دلیلی که بتوان برای این امر اقامه کرد، ابتدای مواجهه ما با تجدد بر قانون‌خواهی صرف از همان ابتدا باشد. به تعبیر دیگر، علت‌یابی عقب‌ماندگی تاریخی ما ایرانیان از همان صدر مشروطه مبتنی بر این باور بوده که یا قانون وجود نداشته است یا قوانین موجود کارآیی لازم را نداشته‌اند. تفصیل این بحث مجال دیگری می‌طلبد.

در نخستین بخش از مقاله، ابتدا به تشریح اهم استدلال‌های حقوقی می‌پردازیم و سپس نارسایی‌های احتمالی این استدلال‌ها را در فهم این پدیده بررسی خواهیم کرد.

۱-۱. استدلال‌های حقوقی ناظر بر پدیده زن‌کشی

یافته‌های به دست آمده از مطالعات گوناگون نظری و تجربی درباره انواع زن‌کشی در ادبیات حقوقی ایران نشان می‌دهد که استدلال‌های حقوقی پیرامون این پدیده در ایران، عمدتاً بر سه محور اصلی استوار است: خلأهای قانونی، تبعیض‌های جنسیتی در مجازات‌ها و مشروعیت بخشی به قتل‌های ناموسی.

همان گونه که پیداست، هر سه محور از جنبه‌های گوناگون ناکارآمدی سیاست کیفری ایران را در پیشگیری از پدیده زن‌کشی به نقد کشیده‌اند. به عبارت دقیق‌تر، این ناکارآمدی از زوایای مختلف به سیاست کیفری ایران نسبت داده می‌شود.

نخست؛ ناکارآمدی سیاست کیفری به دلیل خلأهای قانونی: یکی از مهم‌ترین و شایع‌ترین دلایلی که به باور عده‌ای از نویسندگان موجب گسترش فرهنگ و تفکر

زن‌کشی و به‌طور کلی افزایش خشونت علیه زنان در جامعه ایران شده، حمایت ناکافی از زنان در گفتمان تقنینی در برابر انواع خشونت‌های خانگی و قتل است؛ حمایتی که به‌ویژه به دلیل فقدان جرم‌انگاری مشخص خشونت خانگی و سکوت قانونگذار در حمایت مستقیم و صریح از زنان در برابر انواع خشونت‌ها ناکافی تلقی می‌شود (خزایی و همکار، ۱۴۰۲؛ نعمتی، ۱۴۰۲، نامدار و همکاران، ۱۴۰۰). بنابراین، در شرایطی که لوایحی مانند لایحه «حمایت از زنان در برابر خشونت» در این راستا می‌تواند بسیار اثربخش باشد، این لایحه پس از سال‌ها انتظار در دولت‌ها و ادوار گوناگون مجلس شورای اسلامی، همچنان در مرحله بررسی جزئیات و در کمیسیون‌های مرتبط در مجلس مطرح است و هنوز به تصویب نهایی نرسیده است. این وضعیت به باور مدافعان این استدلال، زنان را در برابر خشونت‌های خانگی و اجتماعی بدون حمایت مؤثر باقی می‌گذارد و به همان نسبت قاتلان را به دلیل نبود مجازات‌های بازدارنده، به ارتکاب جرم تشویق می‌کند (سیاوشی، ۱۳۹۸).
عده‌ای دیگر از اندیشمندان معتقدند قوانین مدنی با تأکید بر سلطه مردان بر خانواده، مانند ماده ۱۱۰۵ این قانون که ریاست خانواده را از خصایص انحصاری مرد می‌داند، به‌طور غیرمستقیم امکان استفاده از خشونت را برای حفظ این ریاست فراهم می‌کند (سجادی، ۱۳۹۹).

پاره‌ای دیگر از استدلال‌ها، با تأکید بر مصادیق ضعف در حمایت‌های قانونی و مجازات‌های بازدارنده و با عنایت به اینکه بیشتر موارد زن‌کشی از سوی اعضای خانواده مقتول رخ می‌دهد، بر این باورند که امکان قانونی تعیین مجازات حبس ۳ تا ۱۰ سال برای قتل عمد در مواردی که قاتل از قصاص معاف است یا ولی دم از قصاص گذشت کرده، به‌طور بالقوه از بازدارندگی مجازات‌ها می‌کاهد. همچنین در مواردی که قتل با طرح و نقشه قبلی انجام شده باشد، مجازات حبس ۱۰ تا ۱۵ سال پیش‌بینی شده است؛ مجازاتی که به اعتقاد این گروه همچنان برای مقابله با قتل‌های ناموسی کافی و بازدارنده به‌نظر نمی‌رسد (نیکدل‌قدم، ۱۴۰۰).

دوم، تبعیض‌های جنسیتی در مجازات‌ها: برخی دیگر از نویسندگان با تأکید بر ناکارآمدی سیاست کیفری ایران در پیشگیری از پدیده زن‌کشی، تبعیض‌های جنسیتی

موجود در مجازات‌ها و تأثیر آن بر الگوهای فرهنگی و جنسیتی جامعه را از عوامل مهم گسترش فرهنگ و تفکر زن‌کشی در ایران می‌دانند (آشوری و همکاران، ۱۳۸۱: ۲۹). آنان با اشاره به ماده ۳۰۱ قانون مجازات اسلامی - که براساس آن پدر یا جد پدری در صورت قتل فرزند از قصاص معاف بوده و تنها ملزم به پرداخت دیه می‌شود، معتقدند این امر عملاً به قاتلان زنان مصونیت نسبی می‌دهد و باعث تداوم قتل‌های ناموسی از سوی نزدیکان می‌شود. همچنین، مطابق ماده ۳۸۲ قانون مجازات اسلامی، دیه قتل زن نصف دیه قتل مرد است و برای قصاص قاتل زن، ولی دم باید نصف دیه مرد را به قاتل پرداخت کند که به باور آنان خود نشانه‌ای از تبعیض جنسیتی در نظام حقوقی ایران است (همان).

سوم، مشروعیت بخشی به قتل‌های ناموسی: بخش قابل توجهی از استدلال‌های حقوقی در این زمینه بر ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی و «قتل در فراس» و سقوط قصاص متمرکز است. قاتلان به این نظر، معتقدند بر فرض سوابق این احکام در فقه، قانونگذار با تبدیل این امر به قانون، یعنی گنجاندن آن در گفتمان تقنینی، گویی به جای تشویق افراد به گذشت و خویشتن‌داری و توصیه به رعایت نظم و انضباط، به گونه‌ای آنان را به ارتکاب قتل و اعمال خودسرانه بدون مراجعه به دستگاه قضایی ترغیب می‌کند (طاهری، ۱۴۰۳: ۱۰۲).

در پاره‌ای دیگر از استدلال‌ات، علت را اقتباس قوانین از فقه و مقررات فقهی عنوان می‌کنند که به نوعی ترویج‌کننده خشونت علیه زنان است. یعنی پیروی از سیاست کیفری مبتنی بر احکام فقهی (پیشین، ۱۴۰۳: ۱۰۱-۱۰۶).

در استدلالی دیگر؛ به گونه‌ای از قتل‌های ناموسی دفاع می‌شود و آن را نشانه غیرت دینی و مطابق با فقه اسلامی می‌دانند. در دیدگاه این عده، تردیدی در خصوص جواز این نوع قتل‌ها دیده نمی‌شود و تنها شیوه و نوع اجرای آن را نامناسب تلقی می‌کنند. آنان حتی به روایتی هم استناد می‌کنند و غیرت ورزیدن را می‌ستایند (پیشین، ۱۴۰۳: ۱۰۶-۱۱۰).

در برخی دیگر از استدلال‌های ناظر بر زن‌کشی، گفته می‌شود که اتخاذ سیاست‌های کیفری فقه‌مدار و بی‌توجهی به پیامدها و نتایج قانونگذاری، تطبیق و اجرای آن در حوزه جرایم علیه زنان را، موجب برای «امنیت کیفری» مردان قلمداد کرده‌اند و معتقدند این

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی ... | مقیمی و میرمجیدی | ۱۸۱

وضعیت باعث شده است مردان بتوانند با خیال راحت اقدام به زن‌کشی کنند. آنان برای اثبات ادعای خود به موارد متعددی از احکام فقهی اشاره می‌کنند که وارد نظام حقوق کیفری ایران شده است (همان).

عده دیگری هم به نقد این دو نظر پرداخته‌اند (همان).

رویه قضایی هم از این قتل‌ها با عنوان قتل‌هایی همراه با «انگیزه شرافتمندانه» یاد می‌کند که موجبی برای تخفیف یا معافیت از مجازات است.

در مجموع، این استدلال‌ها ناظر بر زن‌کشی در محورهای پیش‌گفته، تقریباً در تمام نشست‌های تخصصی حقوقی موضوع بحث و گفتگو است و راه‌حل برون‌رفت از وضعیت موجود هم، تغییر در قوانین کیفری و حقوقی حاکم بر موضوع عنوان می‌شود. با این همه، ادعای ما در این مقاله آن است که صرف اتکا به استدلال‌های حقوقی برای فهم پدیده زن‌کشی کفایت نمی‌کند. البته این سخن به معنای نادرست بودن کلیت این استدلال‌ها نیست؛ اما منحصر کردن بحث پدیده زن‌کشی به صرف استدلال‌های حقوقی، در واقع محدود کردن بحث تنها به شکل و صورت ماجراست. به زعم ما، ایضاح کامل‌تر مسئله زن‌کشی در ایران مستلزم فراروی از سطح صرفاً فنی حقوقی و ورود به عرصه‌ای است که موضوع اصلی آن در دیسیپلین فلسفه سیاسی قرار می‌گیرد.

۱-۲. نارسایی استدلال‌های حقوقی از حیث فهم پدیده زن‌کشی

چنان‌که گفته شد، بخش عمده‌ای از کوشش‌ها برای ایضاح پدیده زن‌کشی، از آنجا که به نوعی معطوف به حل این مسئله هستند، ماهیتی صرفاً حقوقی پیدا کرده‌اند. اشاره به این نکته ضروری است که البته برخی از صاحب‌نظران، بحث را با اتخاذ منظری جامعه‌شناختی‌تر، نه از ناکارایی قوانین کیفری، بلکه از پدیده غیرت یا ناموس‌پرستی آغاز می‌کنند. در اینجا دو تلقی تقریباً مغایر وجود دارد. از یک سو برخی با نقد بنیادین «جامعه ناموسی»، ضرورت تغییر در ساختارهای فرهنگی و عقیدتی را راه برون‌رفت از خشونت علیه زنان، و به‌طور مشخص زن‌کشی تلقی می‌کنند. (صباحی، محمود، ۱۳۹۷). در طرف مقابل، برخی با تأکید بر وجوه ایجابی و مثبت «غیرت دینی» یا «ناموس‌پرستی»، بر این نکته اصرار می‌ورزند که قاتل هم به اندازه مقتول، مظلوم واقع می‌شود (طاهری، ۱۴۰۳: ۱۰۷).

نکته‌ای که در تمامی استدلال‌های یادشده - چه حقوقی، فقهی و چه جامعه‌شناختی - مشترک است، خصلت از بنیاد سیاسی آن‌هاست. به عبارت بهتر، همه این استدلال‌ها در تحلیل نهایی، با دفاع از یک موضع سیاسی خاص به پدیده زن‌کشی می‌نگرند. هدف همه آن‌ها یا دفاع از وضع موجود و تحکیم آن است، یا ایجاد تغییرات اساسی در آن. موضع سیاسی در این معنا، اولاً و بالذات، معطوف به «عمل» است نه «فهم».

به زعم ما، به همین دلیل است که اغلب این نوع استدلال‌ها در فهم دقیق پدیده زن‌کشی، با برخی نارسایی‌ها مواجه هستند. دعوی ما در این مقاله آن است که رفع این نارسایی‌ها، منوط به اتخاذ موضعی فلسفی است، به طوری که بتوان از رهگذر آن، فارغ از استلزامات بحث در حیطة عمل، به فهمی جامع‌تر نسبت به پدیده زن‌کشی دست یافت. اتفاقاً اتخاذ منظرگاه فلسفه سیاسی برای فهم پدیده زن‌کشی در ایران، راهی برای پرهیز از اولویت دادن به موضع‌گیری سیاسی است. فلسفه در اصل، کوشش برای جایگزین کردن «عقیده» با «شناخت» است. بدین ترتیب «فلسفه سیاسی تلاش می‌کند شناخت طبیعت چیزها و امور سیاسی را جایگزین عقیده در باب چیزها و امور سیاسی کند.» (اشتراوس، ۱۳۹۶: ۳۹) اگر هر مجموعه‌ای از قوانین، بنا بر ماهیت خود، نهایتاً بر دفاع از برداشتی خاص از «خیر» و مفروض‌انگاشتن آن استوار باشد، لاجرم شناخت صدق و کذب آن برداشت از خیر، از رهگذر خود آن مجموعه از قوانین، امکان‌پذیر نخواهد بود. برای فراروی از «عقیده» به «شناخت»، نیازمند تشبث به دیسپلینی هستیم که دست‌کم، ابتدا به ساکن، «سیاسی» - یعنی معطوف به «عمل» - نباشد.

نارسایی‌های استدلال‌های حقوقی در باب پدیده زن‌کشی در ایران، به همین فاصله‌ای بازمی‌گردد که حقوق را از فلسفه سیاسی جدا می‌کند. استدلال‌های حقوقی صرف، از آن‌رو که برخی آموزه‌های بنیادین مقوم قوانین را مفروض می‌انگارند، به‌سوی محدود کردن خود به بحث درباره «خود قوانین» سوق می‌یابند و نهایتاً به نوعی فرمالیسم دچار می‌شوند؛ فرمالیسمی که در اغلب مواقع موجب غفلت از ماده اصلی می‌شود که صورت‌بندی حقوقی بر پایه آن بنا شده است.

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی ... | مقیمی و میرمجیدی | ۱۸۳

چنان‌که در بحث از استدلال‌های حقوقی ناظر بر پدیده زن‌کشی در ایران به آن اشاره کردیم، تمرکز در آنجا بر برخی از قوانین مندرج در قانون مجازات اسلامی است. استدلال اصلی این است که این قوانین، تسهیل‌کننده و حتی مشوق اعمال خشونت علیه زنان و زن‌کشی به‌طور خاص هستند. در این استدلال، ماده اصلی مقوم این صورت‌بندی حقوقی خاص - ماده‌ای که در فلسفه سیاسی از آن تحت عنوان «دیباچه الهیاتی-سیاسی» یاد می‌شود - غالباً موضوع بحث واقع نمی‌شود. در استدلال‌های صرفاً حقوقی، له یا علیه قوانین مزبور، یک دیباچه الهیاتی-سیاسی، به‌عنوان دیباچه درست، مفروض تلقی می‌گردد. از این رو، این استدلال‌ها، هر چقدر هم که برای پیشبرد پروژه‌های عملی مفید واقع شوند، در ارتقای فهم ما از موضوع، نارسا هستند.

فهم پدیده‌ای مثل زن‌کشی در ایران، و تبدیل شدن آن به یک «مسئله»، در واقع مستلزم بازگشت به همان «دیباچه الهیاتی-سیاسی» است که قوانین مرتبط با زن‌کشی در قانون مجازات اسلامی بر مبنای آن شکل گرفته‌اند. این دیباچه، چنان‌که در بادی امر پیداست، خاستگاهی الهی-وحيانی دارد. مرجعیت احکام شریعت، مرجعیتی الهی و ناشی از یک خداوند قادر مطلق و عالم مطلق است. همان‌طور که مطابق اصل ۴ قانون اساسی نیز «کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، و غیر اینها باید مطابق موازین اسلامی باشد». بدین ترتیب هرگونه نقدی بر قوانین مندرج در قانون مجازات اسلامی با هدف کاستن از خشونت علیه زنان و به‌طور خاص زن‌کشی، باید از پیش، دانسته یا نادانسته، موضع خود را در قبال مرجعیت الهی این قوانین روشن کرده باشد. این کاری نیست که با صرف تأکید بر ارائه - در بهترین حالت - تفاسیر «روزآمد» از احکام فقهی، بتوان آن را تمام‌شده تلقی کرد. پرسشی که باید به آن پاسخ داد این است که اتفاقاً در مسیر ارائه تفسیرهای «روزآمد»، نهایتاً تکلیف مرجعیت الهی قوانین متکی بر شریعت چه خواهد بود؟

نکته مرتبط دیگر، مواجهه حاملان گفتار رسمی با پدیده زن‌کشی در ایران است. در عین آنکه بسیاری از احکام فقهی به‌عنوان مبنای قانون مجازات اسلامی، از صراحتی قابل ملاحظه در ارتباط با تجویز پدیده‌هایی مثل زن‌کشی برخوردارند، با این حال حتی موافقان و مدافعان این قوانین نیز در مقام مفسران رسمی صورت‌بندی حقوقی حاکم، بیشتر

می‌کوشند تا از صراحت آن بکاهند و به نوعی خود را به موضع کسانی نزدیک کنند که بر ارائه تفسیرهای «روزآمد» تأکید می‌کنند. ایضاً مواردی از این دست که معطوف به فهم پدیده زن‌کشی در ایران و تبدیل شدن آن به یک «مسئله» است، بر عهده دیسیپلین فلسفه سیاسی است که از توقف در استدلال‌های حقوقی صرف فراتر می‌رود.

۲. زن‌کشی در ایران به مثابه یک مسئله: تأملی از منظر بحث در فلسفه سیاسی
در این بخش از مقاله، با عنایت به امکان‌هایی که دیسیپلین فلسفه سیاسی در اختیار ما قرار می‌دهد، می‌کوشیم تا بنیادهای الهیاتی-سیاسی مقوم قوانین مرتبط با زن‌کشی در ایران را مورد بررسی قرار دهیم. ما در این مسیر از مفهوم بنیادین رژیم سیاسی در معنای دقیق آن مدد خواهیم گرفت و می‌کوشیم نشان دهیم که فهم پدیده زن‌کشی در ایران و تبدیل شدن آن به یک «مسئله»، در گرو درک ناسازگاری‌های اساسی در خود رژیم سیاسی-حقوقی برآمده از انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ است.

۲-۱. رژیم سیاسی به مثابه اصل مقوم قانون

پرسش بنیادین در فلسفه سیاسی، پرسش از چیستی است. وقتی بحث به قانون می‌رسد، پرسشی که مطرح می‌شود این است که «قانون چیست؟» فهم چیستی قانون از منظر فلسفه سیاسی، منوط به فهم رژیم سیاسی به عنوان بستر اصلی تحقق قانون است. ارسطو در کتاب سوم سیاست، رژیم را این‌گونه تعریف می‌کند: «رژیم سیاسی، ترتیبات یک شهر در رابطه با مناصب آن، و به طور خاص آن منصبی است که بالاتر از همه‌ی امور، واجد مرجعیت و اقتدار است» (Aristotle, 2013: 1278 b 8-13). رژیم در این معنا را نمی‌توان صرفاً مقوله‌ای نهادی فهمید (گرد، ۱۳۹۸: ۲۴۴). رژیم در واقع نفس شهر، یعنی چیزی است که شهر یا اجتماع سیاسی از رهگذر آن وحدت و تداوم می‌یابد (Pangle, 2013: 108). مبنای این وحدت، دستیابی به زندگی خیر است. از آنجا که تفسیرها از زندگی خیر، متعدد است، لاجرم رژیم‌ها نیز متعدد هستند. هر رژیم سیاسی، شیوه‌ای خاص را به عنوان شیوه درست زندگی مفروض می‌انگارد (Aristotle, 2013: 1328a36-1328b2). بنابراین قانون تابعی از رژیم سیاسی و نهایتاً تابعی از دریافتی از خیر است که ضرورتاً از جنس

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی ... | مقیمی و میرمجیدی | ۱۸۵

عقیده است (Plato, ۱۹۸۷: ۳۱۴-d). اینکه قانون درنهایت پدیداری از جنس عقیده است، از نتایج تأمل در مورد قانون از منظر فلسفه سیاسی است.

با این وصف، تفاوت‌ها و تعارض‌ها میان رژیم‌ها و به طریق اولی میان مجموعه‌های مختلف قوانین، به تفاوت‌ها و تعارض‌ها میان عقاید بازمی‌گردد. مهم‌ترین عنصر در عقاید، نوع باور به امر الهی است. باورهای متفاوت درباره خدایان، به قوانین متفاوتی منتهی می‌شوند (Plato, 1988: 948d). نسبت میان قانون سیاسی و ایده خدا، یک نسبت درونی و به‌غایت نزدیک است. هیچ مجموعه‌ای از قوانین نمی‌تواند بدون روشن کردن موضع خود در قبال امر الهی، موثر واقع گردد. به بیان دیگر، هر مجموعه‌ای از قوانین، از پیش نیازمند یک «دیباچه الهیاتی» است که از رهگذر آن، اذهان اتباع آن اجتماع سیاسی، نسبت به عادلانه بودن آن مجموعه از قوانین، اقناع شده باشند (Plato, 1988: 723a-b). لازم به گفتن نیست که استدلال اقناعی، در تحلیل نهایی، از استدلال برهانی متمایز است.

از این منظر اگر رژیم سیاسی حاکم بر یک اجتماع سیاسی، از رهگذر قوانین خود، آموزه‌ای را مرجعیت ببخشد که از نگاه عده بسیاری از شهروندان، فاقد مرجعیت باشد، آن شهروندان، در واقع، شهروندان آن رژیم سیاسی محسوب نمی‌شوند و به‌انحای گوناگون، از اطاعت از قوانین آن رژیم، تخطی می‌کنند (اشتراوس، ۱۳۹۴: ۷۸). آن‌ها نسبت به شیوه زندگی مرجع در این رژیم سیاسی، اقناع نشده‌اند؛ آن‌ها دیباچه الهیاتی مجموعه قوانین حاکم بر اجتماع سیاسی را قانع‌کننده نمی‌دانند؛ آنان تفسیر رژیم سیاسی از امر الهی را نمی‌پذیرند: آن‌ها به «قانون» عمل نمی‌کنند. چنین رژیمی، به بیان ارسطویی کلمه، در آستانه تبدیل شدن به رژیمی دیگر قرار گرفته است، ولو آنکه قابلیت خود برای ضبط و مهار امور را تا حدی حفظ کرده باشد.

مسئله‌ای که ما در این مقاله، از حیث قوانین مرتبط با زن‌کشی در ایران با آن روبرو هستیم، نوعی تعارض یا دست‌کم ناسازگاری عمیق در درون خود رژیم سیاسی، میان صورت‌بندی سیاسی و حقوقی است که به‌زعم ما از تبدیل شدن آن به یک رژیم سیاسی منسجم، با قوانین منطبق بر آموزه‌های مرجعیت‌دار آن، جلوگیری می‌کند. این اشکال، نه یک اشکال صوری، بلکه یک اشکال ماهوی است که به مبانی انقلابی و مدرنیستی رژیم

سیاسی کنونی از یک سو، و صورت‌بندی غیرانقلابی و غیرمدرنیستی حقوقی آن بازمی‌گردد. قانون مجازات اسلامی از این جهت، یک صورت‌بندی غیرمدرن-بخوانید غیردموکراتیک- است که اجرای به موقع آن در چارچوب رژیم برآمده از پدیداری کاملاً مدرن، یعنی انقلاب- که محصول غلبه‌ی ضرورت‌مشیّت‌وار ایده‌ی دموکراسی است- نتایج خاصی به بار آورده است؛ پیامدهایی که فهم آن‌ها تنها از رهگذر دیسپلین فلسفه‌ی سیاسی امکان‌پذیر می‌شود. ما برای این منظور ابتدا باید درباره‌ی خاستگاه‌های مدرنیستی رژیم سیاسی در ایران کنونی تأمل کنیم و نسبت وثیق آن را با مسئله «زن» به طور خاص بسنجیم تا از رهگذر آن بتوانیم پرتوی بر موضوع محوری این مقاله، یعنی زن‌کشی بیفکنیم.

۲-۲. انقلاب، مدرنیته، و مسئله زن

انقلاب سال ۱۳۵۷ در ایران، بدون تردید از برخی جهات مهم، یک انقلاب «اسلامی» بود. با این حال، این پدیدار از آنجا که «انقلاب» بود، در ذات خود پدیداری «مدرن» محسوب می‌شود. انقلاب در معنایی که ما امروزه از آن می‌فهمیم، یک پدیدار از بنیاد مدرنیستی است. برای فهم ناسازگاری مندرج در رژیم سیاسی-حقوقی بعد از انقلاب که تبعات تعیین‌کننده‌ای از حیث بحث ما درباره‌ی زن‌کشی در ایران دارد، ابتدا لازم است در این باره، هرچند به اجمال، نکاتی را متذکر شویم.

فهم انقلاب به عنوان پدیداری مدرن، مستلزم رجوع به تلقی پیشامدرن از انقلاب است. ارسطو - اصلی‌ترین آموزگار سیاست در دوره‌ی پیشامدرن- تلقی تماماً متفاوتی از این پدیدار داشت. او در کتاب پنجم از رساله‌ی سیاست، به تفصیل در مورد *metabole* سخن می‌گوید. *متابوله* در اینجا، به مانند چیزی که ارسطو در *سماع طبیعی* می‌گوید، به معنای تغییر، دوران، چرخش، و نهایتاً انقلاب به معنای منقلب‌شدن است. تغییر و انقلاب در پدیدارهای طبیعی، امری درونی است (Aristotle, 1992: 192b9-21). اگر شهر در نظر ارسطو امری طبیعی باشد، لاجرم انقلاب هم امری مربوط به طبیعت شهر است.

نکته مهم در اینجا این است که انقلاب از منظر ارسطو، در نهایت ناشی از یک نقص یا خطای طبیعی در ارائه تعاریف نادرست از برابری است، نه امری که به ماهو رو به بهبود و ارتقا داشته باشد (Aristotle, 2013: 1301a-1302a). اما درک مدرنیستی ما از انقلاب،

چنان‌که در ادامه خواهد آمد، درکی است که در آن فضیلت یا برتری دموکراسی به‌عنوان یک صورت حکمرانی متمدنی، بر سایر اشکال حکومت، مفروض انگاشته شده است. بنابراین، نزد ارسطو اگرچه انقلاب یا متابوله در رژیم‌های سیاسی، به‌واسطه طبیعی بودن شهر یا اجتماع سیاسی، امری است اجتناب‌ناپذیر، باین حال انسان‌ها می‌توانند از رهگذر عقل، که خودش نیز از مواهب طبیعت است، با در پیش گرفتن موضعی اصلاحی، تا سر حد امکان، از چرخیدن اوضاع به‌سوی بدتر شدن، ممانعت کنند (Nichols, 1992: 114).

اما انقلاب در معنای مدرنیستی کلمه، خودش مستلزم یک انقلاب یا چرخش در نوع نگاه، هم به انسان، هم به طبیعت، و هم به سیاست بود. تلقی پیشامدرن از انقلاب، چنان‌که گفتیم، بر یک دور یا چرخش مداوم تأکید می‌کرد، ضرورتاً غایت‌شناختی بود. مسئله در آنجا کون و فساد دائمی بود. این در حالی است که در تلقی مدرن، نگاه‌ها نه به آنچه در پایان است، بلکه به آن چیزی است که در آغاز بوده است. انسان، واجد آغازی معلوم و پایانی نامعلوم است (Strauss, 1956: 19). به‌علاوه در تلقی پیشامدرن، مفهوم «حق طبیعی» [ius naturale] با «قانون طبیعی» [lex naturale] به یک معنا به کار می‌رفت. اما با انقلاب‌ها بزی در این مفاهیم، اصالت به حق طبیعی تعلق گرفت و قانون طبیعی به چیزی بدل شد که از حق طبیعی انسان در وضع طبیعی، استنتاج می‌شد (Hobbes, 1996: 91).

حق در این معنای جدید، امری از جنس آزادی است؛ حال آنکه قانون، امری از جنس الزام و وظیفه به‌شمار می‌آید. نهایتاً، چرخش نگاه از غایت به نقطه آغاز، در بطن خود، حاوی صورتی از ایده پیشرفت بود که سرانجام به‌دست فیلسوفان سیاسی مدرن متاخر، سر و شکلی نهایی پیدا کرد. آزادی به‌عنوان حق بی‌قید و شرط انسان در وضع طبیعی و قابلیت منحصر به فرد او برای ایجاد تغییر، ما را ذیل ایده پیشرفت، به خطوط کلی مفهوم مدرنیستی انقلاب نزدیک می‌کند (اشمیت، ۱۳۹۵: ۱۳۰).

تمامی این وجوه تمایز در آموزه مدرنیستی انقلاب، به یک چرخش بنیادین در درک الهیاتی جدید از سیاست بازمی‌گردد که مبتنی بر روگردانی از ساحت استعلایی و تأکید بر سازوکارهای جهان درون‌ماندگار انسانی بود. از این منظرگاه جدید، کسب لذت و پرهیز از درد، فی‌نفسه، طبیعی‌ترین خواسته‌ها نزد انسان است و این‌ها اموری نیستند که از دایره

جهان فیزیکی فراتر بروند. راه حل گذر از دردهای انسانی، معطوف شدن ذهن انسان از امور فرانسائی یا استعلایی، به امور این جهانی و زمینی است (Vaughan, 1982: 6; 11; 35).

بر این مبنا ما باید نگاهمان به انسان را تنزل دهیم و او را نه آن گونه که باید باشد، بلکه آن گونه که هست ببینیم؛ و این یکی از وجوه بارز همین ضدیت با امر استعلایی به سود یک نگاه «وفادار به زمین» است (Machiavelli, 1998: 61). انسان در این معنای جدید، دیگر نه در پی «سعادت» در معنای قدمایی، بلکه در صدد کسب مداوم «خوشی» و پرهیز از درد است (Hobbes, 1996: 46). مهم تر از همه اینکه انسان، نه بنا به طبیعت و نه بنا به آموزه‌ای الهی، موجودی سیاسی نیست؛ او سیاست را با هدف کسب نفع یا افتخار، می‌سازد (Hobbes, 1987: 42). تجلیل از مردم به عنوان مبنایی برای تجلیل از کنش انقلابی نیز، در نهایت تجلیل از نوعی از خودخواهی است که به سطح جمعی و عمومی ارتقا یافته است (Machiavelli, 1998: 117).

این جمله مشهور روسو در قرارداد اجتماعی است که «انسان آزاد آفریده شد، و همه جا در زنجیر است» (Rousseau, 1987: 141). حرف روسو این است که آنچه در انسان طبیعی است، آزادی اوست نه سیاسی بودن او. بدین ترتیب، آزادی نه مقوله‌ای سیاسی بلکه مقوله‌ای است ناظر بر وجود طبیعی آدمی. آزادی در این معنای اولیه، یعنی در وضع طبیعی، امری پیشا حقوقی است. به باور روسو «صرف نظر کردن از آزادی، به معنای صرف نظر کردن شخص از مقام انسانی خویش است» (Rousseau, 1987: 144). راه حل روسو، البته بازگشت به وضع طبیعی پیشاسیاسی نیست، بلکه محقق کردن وضعیتی که در آن معضل

۱. آرننت در تحلیل خود از تاریخ انقلاب به مثابه پدیداری سراپا مدرن، تصریح می‌کند که ماکیاولی را باید «پیشگام» تاریخ انقلاب تلقی کرد، زیرا «او نخستین کسی بود که امکان بنیان‌گذاری یک پیکره‌ی سیاسی دائمی، مانا، و ماندگار را مطرح ساخت.» او در همان‌جا به این نکته اشاره می‌کند که به همین دلیل، روبسپیر، انقلابی مشهور فرانسوی، حق داشت اگر می‌گفت «طرح انقلاب فرانسه، با حروف درشت، در مکتوبات ماکیاولی به رشته تحریر درآمده است.» (Arendt, ۱۹۹۰: ۳۶-۳۷)

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی ... | مقیمی و میرمجیدی | ۱۸۹

تنش میان «آزادی» و «اقتدار» از رهگذر اراده عمومی، یعنی از طریق انقلاب، برطرف می‌شود (Rousseau, 1987: 148).

اگر با این مقدمه بپذیریم که ایده انقلاب بدین معنا، یک ایده سراپا مدرنیستی است، پس این نکته را نیز باید بپذیریم که انقلاب‌های مدرن، درنهایت، و باوجود بیان‌های شکوهمند پساوسویی از این پدیده، قرار است دست کم در وهله نخست به اهداف این جهانی و به یک معنا تنزل یافته خدمت کنند. دعوی ما در اینجا این است که دو ستون اصلی این مطالبات در هر رژیم سیاسی مدرن، یکی اقتصاد و دیگری آزادی زنان است. تبلور تام و تمام این دو عنصر را در فلسفه سیاسی مونتسکیو می‌بینیم. بحث درباره عنصر اقتصادی، مجال دیگری می‌طلبد. ما در اینجا، به اقتضای موضوع مقاله، تمرکز خود را بر مقوله آزادی زنان، به عنوان یکی از مهم‌ترین زمینه‌های اخلاقی تحقق یک جامعه مدرن قرار می‌دهیم؛ زمینه‌ای که هیچ انقلاب مدرنی، از آنجا که مدرن است، نمی‌تواند نسبت به آن بی‌طرف بوده یا بی‌طرف باقی بماند.

آنچه این دو عنصر اقتصادی و زنانه را به هم پیوند می‌دهد و آن را به دو ستون اخلاقی اجتماع مدرن تبدیل می‌کند، خصیصه‌ای است که می‌توان با وام‌گیری از مفهوم ابداعی ابن خلدون، آن را «عصبیت زدایی» نام نهاد (ابن خلدون، ۱۳۹۰: ۲۴۹-۲۵۴). اقتصاد و زن، هر دو به یک معنای مهم، به صلح مدد می‌رسانند؛ اگر پروژه فلسفه سیاسی مدرن دستیابی به صلح از رهگذر عصبیت زدایی از جامعه و گُند کردن تیزی‌های عقاید آن جهانی به سود دستاوردهای مادی باشد، آنگاه انقلاب‌ها به مثابه پدیدارهایی مدرن، صرف‌نظر از تفاوت‌های اساسی شان در شعارها، عملاً یا محصول فرایند این عصبیت زدایی هستند یا درنهایت، به پیشبرد این فرایند، خدمت می‌کنند.

مونتسکیو در روح‌القوانین، ابتدا با این آموزه کلی آغاز می‌کند که میان شرایط زنان در رژیم‌های سیاسی گوناگون از یک سو، و میان رژیم‌های سیاسی گوناگون و شرایط اقلیمی از سوی دیگر، نسبتی وثیق برقرار است. شرایط اقلیمی در شرق و آسیا، مستعد جباریت است. میان جباریت و چندهمسری، نسبتی مستحکم برقرار است. اما تعدد زوجات، همواره موجب ممانعت از تمایل پیدا کردن به زنان دیگران نیست. از همین روست که اتفاقاً

در این رژیم‌ها، مردان بسی بیشتر از رژیم‌های دیگر، زنان خود را می‌پوشانند (Montesquieu, 1989: 268). نکته مهم این است که او بلافاصله، به یک داوری اخلاقی دست می‌زند که با موضع تبیینی او - که بر نوعی از تحلیل اقلیمی و جغرافیایی مبتنی است - سازگار نیست. او می‌نویسد:

اقلیم‌هایی وجود دارد که وجه جسمانی در آنها به قدری نیرومند است که عملاً اثری از اخلاق در آنجا باقی نمی‌ماند. یک مرد را در آنجا با یک زن تنها بگذار؛ وسوسه غالب می‌گردد؛ تعدی و حمله قطعی است، و مقاومت بی‌فایده. در این کشورها، به جای حکم‌های اخلاقی، به درهای چفت شده نیاز است (Montesquieu, 1989: 268).

آیا این بدان معناست که برای اقلیم‌های آسیایی، راهی برای اخلاقی‌شدن - بخوانید مدرن‌شدن - وجود ندارد؟ مونتسکیو درست در فصلی که ماقبل کتاب چهارم، یعنی کتاب مهم مربوط به جمهوری‌های تجاری مدرن قرار دارد، به این نکته بازمی‌گردد. او در آنجا تأکید می‌کند که آنچه می‌تواند آداب و رسوم و عرف‌های یک کشور را، با وجود شرایط اقلیمی و جغرافیایی‌اش، دستخوش تغییر کند، مقوله بنیادین ارتباطات است. ارتباطات بیشتر به معنای زمینه‌ای مهیاتر برای تغییر در سلوک و آداب اجتماعی است. این ارتباطات، عمدتاً از رهگذر تجارت محقق می‌گردد، و این تغییر به‌طور اصولی به سمت و سوی آزادی زنان میل می‌کند. نکته بنیادینی که مونتسکیو بر آن انگشت می‌نهد این است که آزادی زنان یکی از ضروری‌ترین بسترهای اخلاقی یک جامعه مدرن است. (Montesquieu, 1989: 310-11)

اما بسط این استدلال‌ها، موضوع اصلی دیگر اثر مونتسکیو، یعنی *نامه‌های ایرانی* است. شخصیت اصلی در این اثر، اُزبک، یک درباری با یک حرمسرای مملو از زنان و خواجگان است. یکی دیگر از شخصیت‌های مهم در این کتاب، جوانی است به نام ریکا، که تحول به سوی مدرن‌شدن، یعنی به سوی «عصبیت‌زدایی» در او، به اقتضای جوان بودن، سریع‌تر از اُزبک رخ می‌دهد. در واقع *نامه‌های ایرانی*، داستان سفری جغرافیایی از آسیا به اروپا است

۱. نسبت میان مدرنیته و جوانی، نزد ماکیاوولی، یعنی بنیانگذار تجدد سیاسی، به روشنی مورد تأکید قرار گرفته است (Machiavelli, 1998: 101).

که در نهایت به سفری در روح و روان این شخصیت‌ها منتهی می‌گردد. آن‌ها نه از رهگذر مطالعات نظری، بلکه در عمل، مدرن می‌شوند.

اُزبک در نامه به یکی از زنان خود در حرمسرای اصفهان، با آنکه به شدت درگیر غیرت و عصبیت‌های معمول مردان شرقی است، اما از بیان تردیدهایش درباره برخی رفتارهای ایرانی - که ملهم از شریعت اسلام است - پرهیز نمی‌کند. با این حال، او در نخستین مواجهه با آداب اروپایی در مورد زنان، یعنی وقتی که با زنان ایتالیایی روبرو می‌شود، رفتار و سکنات آن‌ها را گستاخانه ارزیابی می‌کند و آزادی‌شان، او را آزار می‌دهد (Montesquieu, 1891: 86). اما او با ورود به پاریس، جایی که آزادی زنان در این معنای مدرنیستی، در اوج قرار دارد، به تدریج، بیش‌ازپیش، آموزه‌های سرزمین پدری را به دست فراموشی می‌سپارد و بر برخی از وجوه فضیلت‌مندانه این آزادی زنانه، تأکید می‌ورزد. او هرچند همچنان بر وقار و متانت زن ایرانی تأکید دارد، اما آن را نه امری مستقل و مبنایی، بلکه حاصل انزوای آنان و زندگی غیراجتماعی‌شان تلقی می‌کند (Montesquieu, 1891: 100).

اما ریکای جوان از همان آغاز، با نگاهی تردیدآمیز به سلوک زنان در سرزمین پدری خود می‌نگرد و تأکید می‌کند که در پاسخ به این پرسش یک اروپایی که چرا شما آسیایی‌ها، زنان خود را از آزادی محروم می‌کنید، پاسخ قانع‌کننده‌ای در دست ندارد (Montesquieu, 1891: 107). او، زودتر از اُزبک، به نقطه اوج مدرن‌شدن می‌رسد و در نامه‌ای به او، نشانه فراموشی کامل آداب سرزمین پدری را آشکار می‌سازد. او بی‌پرده اعلام می‌کند که زنان را باید همانگونه که هستند دید، نه آن‌گونه که باید باشند (Montesquieu, 1891: 155). اُزبک نیز خواه ناخواه به این نقطه می‌رسد. او در نامه‌ای به زنان خود در حرمسرای اصفهان، بر این نکته تأکید می‌کند که «من آرزومندم که شما من را نه ارباب خود، بلکه شوهر خود بدانید» (Montesquieu, 1891: 161). او از رهگذر نرم‌شدن عقایدش، از طریق مواجهه با آزادی زنان در اروپا و عصبیت‌زدایی، به مسیری رهنمون می‌شود که در آن، قوانین شریعت را سخت‌گیرانه و حتی بی‌رحمانه تلقی

می‌کند. او حتی در فرازی به غایت تعیین‌کننده، تابوی پرده بکارت را بی‌وجه اعلام می‌دارد (Montesquieu, 1891: 179-180).

بدین ترتیب می‌بینیم که انقلاب به مثابه پدیده‌ای مدرنیستی، نسبتی وثیق با عناصر هسته سخت مدرنیته، یعنی اقتصاد و آزادی زنان دارد و تحقق هر دوی این‌ها، مستلزم درجه‌ی قابل ملاحظه‌ای از سکولاریسم، یعنی نفی ساحت استعلایی به سود ساحت درون‌ماندگار است. این نشان می‌دهد که وقتی ما از عناصر مدرنیستی لحظه تأسیس در انقلاب سال ۵۷ سخن می‌گوییم، منظورمان چیست. این عناصر مدرنیستی با ساختار حقوقی رژیم سیاسی برآمده از آن انقلاب، تنشی تعیین‌کننده را رقم زدند که بر پدیده زن‌کشی در ایران تأثیر نهاد.

۲-۳. «مسئله» زن‌کشی و ناسازگاری میان مبانی رژیم سیاسی و حقوقی با

نظر به لایحه حفظ کرامت و حمایت از زنان در برابر خشونت

اگر مباحث بخش پیش را به عنوان مقدمه بپذیریم، آن‌گاه انقلاب ایران در سال ۵۷ را باید یک پدیدار تماماً مدرن تلقی کرد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که انقلاب سال ۵۷، در حکم یک لحظه تأسیسی، پدیداری از بنیاد مدرنیستی بود. بر این اساس، این پدیده در درون خود، حاوی آموزه‌های مدرنیستی اقتصادی و آزادی زنان، به همان معنایی بود که در بخش پیشین بدان پرداختیم. این آموزه‌ها، از همان آغاز، با ساختار حقوقی رژیم جدید برآمده از انقلاب که ساختاری از بنیاد غیرمدرنیستی بود، تنش داشت. این تنش، البته، در ابتدای امر چندان به چشم نمی‌آمد زیرا صفت «اسلامی» انقلاب و رهبران اصلی آن، که دست کم در نظر جامعه، نمایندگان سنت قدمایی محسوب می‌شدند، این تنش را کم‌رنگ می‌کرد. اما نشانه‌هایی وجود دارد که آشکار می‌سازد از همان سال‌های آغازین انقلاب، ناسازگاری‌ای بنیادین میان اهداف یک انقلاب مدرنیستی و مبانی فقهی ساختار حقوقی در کار بوده است. از مهم‌ترین این نشانه‌ها می‌توان به کوشش‌های عمده رسمی در دولت برآمده از انقلاب در جهت تدوین یک صورت‌بندی جدید از فقه اشاره کرد. فقه در اساس دیسپلینی بود که در آن فرد، واحد اصلی به‌شمار می‌رفت؛ اما با انقلاب سال ۵۷، و

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی ... | مقیمی و میرمجیدی | ۱۹۳

ضرورت‌های درون‌ماندگار حکومت‌گری، تدوین فقه سیاسی، - یعنی فقهی که در آن، جامعه سیاسی واحد اصلی باشد- به یک دغدغه اصلی تبدیل شد. توفیق اندک این کوشش‌ها، خود یکی از مهم‌ترین دلایل به سود بنیادین بودن تنش میان مبانی مدرنیستی لحظه تأسیس، و ساختار حقوقی سوار شده بر آن در لحظه استقرار و تداوم است.

انقلاب سال ۵۷، زنان را در ابعادی بی‌سابقه وارد عرصه عمومی کرد؛ عرصه‌ای که البته از دهه‌ها قبل، و از رهگذر برخی کوشش‌ها در جریان انقلاب مشروطه، درهای آن به سوی زنان در حال گشوده شدن بود (آفاری، ۱۹۹۶؛ باغدار دلگشا، ۱۴۰۲؛ شریفی‌ساعی، ۱۴۰۱). اما نکته بنیادین این است که علی‌رغم تحرکات بخشی از زنان عمدتاً متعلق به طبقات بالایی اجتماع برای پیشبرد این پروژه، صرف نظر از مردان، حتی عمده زنان در ایران نیز، با این روند همسو نبودند. فشار اجتماعی به سود لزوم حجاب، بسیار زیاد بود و آن‌هایی که رعایت نمی‌کردند، شدیداً از ناحیه خود اجتماع، تنبیه می‌شدند. به تعبیر دیگر ماده‌ی اصلی برای پذیرفتن صورت جدید، به هیچ‌وجه آماده نبود (Milani, 1992: 30-33). این واقعیت به روشن‌ترین وجه، خود را در مقاومت شدیدی نشان می‌دهد که پس از امریه «کشف حجاب» در زمان رضاشاه پهلوی رخ نمود. (صادقی، ۱۳۹۲: ۵۵-۵۰) بر این اساس بسیاری از کارمندان دولت و صاحبان مناصب، مجبور بودند با همسران‌شان، بدون آنکه حجاب داشته باشند، در مراسم و جشن‌ها حاضر شوند. حتی در میان آنان نیز، استنکاف از این امر به روشنی مشهود بود؛ امری که از نفوذ عمیق آموزه‌های سنتی در نگاه به زن در آن دوره پرده برمی‌داشت. حجاب برای زن، در چارچوب آن آموزه‌ها، منبع احترام، فضیلت، امنیت، و غرور به‌شمار می‌رفت. همین امر باعث شد که سیاست کشف حجاب نهایتاً شکست بخورد (Milani, 1992: 34-35).

این البته بدان معنا نیست که پروژه‌های سیاسی در جهت گسستن از آموزه‌های سنتی بی‌تأثیر بوده‌اند. بی‌تردید این سیاست‌ها، اثرات بطئی و آرام خود را بر جای نهادند. شاهد اصلی برای نشان دادن اثبات وثاقت این رأی، بسط و گسترش حضور زنان در اجتماع در دوره پهلوی دوم است. زنان بالاخره توانستند به عنوان دانشجوی وارد دانشگاه تهران شوند. تعداد کارمندان زن در بخش‌های مختلف به شدت افزایش یافت. «در ۱۹۷۶، از حدود یک

میلیون و پانصد هزار زن شاغل، تقریباً یک‌سوم آنها در کارخانه‌ها مشغول بودند... ما در اینجا با رشد فزاینده‌ی تعداد زنان در مشاغل خدماتی روبرو بوده‌ایم.» (Milani, 1992: 62)

استدلال ما در این مقاله این است که علی‌رغم همه‌ی این تحولات در وضع زنان در ایران تا پیش از انقلاب سال ۵۷، دو مانع اصلی بر سر راه این مدرنیزاسیون وجود داشت که نهایتاً همانند یک سد، در مقابل فراگیر شدن «آزادی زنان» در معنای مونتسکیویی کلمه، مقاومت می‌کرد: نخست و از همه مهم‌تر، قدرت آموزه‌های سنتی در نوع نگاه به زن و جایگاه او در اجتماع بود. پیمایش‌ها در دهه ۵۰ شمسی نشان می‌دهد که تصویر مردان و زنان از «زن ایدئال» در آن دوره تفاوت محسوسی را نشان نمی‌دهد و در رأس ویژگی‌های «زن ایدئال»، نجابت، با همان تعریف سنتی از آن، قرار دارد. «زن ایدئال» در این پیمایش، زن محجوب و خانه‌داری است که دغدغه اصلی او شوهرداری و تربیت فرزندان است. (اسدی و تهرانیان، ۱۴۰۲: ۲۰۶-۲۰۵)

مانع دوم، سیاسی شدن آموزه‌های سنتی به‌عنوان عنصری برای مقاومت در برابر سیاست‌های عصر پهلوی و به‌کارگیری آن در حکم ابزاری برای کنش انقلابی به‌شمار می‌رفت. بخش عمده‌ای از زنان تحصیل‌کرده‌ای که مخالف رژیم پهلوی بودند، برای نمونه، از حجاب به‌مثابه ابزاری برای نشان دادن موضع خود استفاده می‌کردند. موضع آن‌ها در قبال حکمی مثل حکم حجاب، البته تفاوت‌هایی اساسی با موضع اکثریت زنان سنتی داشت، با این حال موضع آنان، فاصله معناداری با «آزادی زنان» در قاموس مونتسکیویی کلمه داشت. این نکته به خوبی در مخالفت آن‌ها با مطالبه آزادی حجاب در ماه‌های بعد از انقلاب سال ۵۷، که از سوی بخش کوچکی از زنان مطرح شد، خود را آشکار می‌سازد. آن‌ها این مطالبه را به‌عنوان مطالبه‌ای در راستای مطامع امپریالیستی، باطل شمردند، هرچند بعدها با توجه به همان تعارض ساختاری پیش‌گفته، از اصل کنش خود تبری جستند (ناطق، ۲۰۰۳: ۷).

این موانع بنیادین که در جریان انقلاب سال ۵۷ به‌عنوان عواملی برای پیروزی انقلابیون بروز پیدا کردند، در عمل و به مرور زمان، منطق مدرنیستی انقلاب را به کرسی نشاندند.

خود انقلاب به مثابه پدیداری مدرن و لحظه‌ای مدرن تأسیسی، توانست تحت لوای آموزه‌های اسلامی شدیداً سیاسی شده- و به یک تعبیر، سکولار شده- سدّ سدیدی را که مانع فراگیر شدن حضور زنان در اجتماع بود، در هم بشکند. هم‌زمان، رژیم سیاسی برآمده از این انقلاب، یک ساختار حقوقی پیشامدرن را اتخاذ کرد که در بنیادی‌ترین سویه‌هایش، نمی‌توانست با این حضور فراگیر، موافق باشد. باین حال مادامی که این حضور فراگیر، این تعیین حضور زنان در عرصه اجتماع، تحت آموزه‌هایی چون رعایت حجاب و عفت پیش می‌رفت، تنش بنیادین یادشده، مجال بروز نیافت. هرچند در اصل وجود داشت. زنان به تبع انقلاب سال ۵۷، از همان آغاز، با راه‌پیمایی‌های چندصدهزار نفری، حضور فراگیر خود را اعلام کردند. آنان در سال‌های بعد، حتی با حجاب، در عرصه عمومی ادغام شدند. پدیده‌هایی سر برآورد که جدید بودنشان، در فراگیر بودنشان بود: ضرورت معاشرت با مردان غریبه، آزادی‌های رفت و آمد، حضور بسیار وسیع در مشاغل دولتی و غیردولتی، افزایش بی سابقه تعداد دانشجویان زن، اسکان در خوابگاه‌های دانشجویی در شهرهایی با فاصله بسیار از شهر محل سکونت، حضور در استادیوم‌های ورزشی، و غیره (امینی و همکاران، ۱۳۹۵؛ آزاد ارمکی، ۱۳۹۵؛ شریفی ساعی و همکاران، ۱۳۹۹؛ آزاده و همکاران، ۱۴۰۰).

نفس این حضور در گستره‌ای فراگیر، به مثابه یک عامل وجودی، روند «عصبیت‌زدایی»، و به یک معنا مدرن‌شدن را در ابعادی ملی، و در لایه‌های مختلف اجتماعی تسریع کرد. آنچه از رهگذر انقلاب سال ۵۷، تحت لوای آموزه‌های اسلام سیاسی، رخ داد و به یک نقطه عطف بدل شد، جسم دادن و تعیین بخشیدن به حضور زنان در اجتماع بود. آنچه از منظر مدرن‌شدن جامعه ایران- در معنایی که ما در این مقاله مدنظر داریم- اصالت دارد، «تجسم حضور» است، نه آموزه‌هایی که صرفاً به عنوان پیرایه‌هایی برای مشروعیت بخشی به آن حضور عمل می‌کردند. این آموزه‌ها، در نهایت، به واسطه بنیان «عصبیت‌زدایانه» همان حضور، سُست شدند و شدیداً به خطر افتادند. رویدادهای یک دهه اخیر، و به ویژه اتفاقات سال ۱۴۰۱، از مهم‌ترین نشانه‌هایی هستند که این استدلال را تقویت می‌کنند.

با این حال، تنش میان رژیم حقوقی برآمده از انقلاب سال ۵۷ با خود آن انقلاب - به مثابه یک پدیدار مدرن - که ابتدا خصلت نظری آن مشهودتر بود، با گذر دهه‌ها، عملاً آشکار گردید. حوزه تقنین، با اتکا بر قانون مجازات اسلامی به عنوان مجموعه‌ای برگرفته از فقه، در مواجهه با پدیدارهای نوظهور ناشی از بسط منطق انقلاب در حوزه زنان، با چالش‌هایی جدی روبرو است. از یک سو قوانینی با خاستگاه شرعی و الهی مبنای تقنین قرار دارد و از سوی دیگر استلزامات ضروری یک انقلاب مدرن، بر ساختار حقوقی‌ای که استقرار خودش محصول همان انقلاب است، فشار وارد می‌کند. این ساختار حقوقی، ساختاری بالاستقلال نیست، و از این رو نمی‌تواند به طور کامل از عناصر در اصل مدرنیستی حاکم بر روح یک انقلاب، خلع ید کند.

در چنین بستری است که «زن‌کشی» در جامعه ایران به یک «مسئله» تبدیل می‌شود. همان‌گونه که در سراسر این مقاله تأکید شده است، هدف ما پرتوافکندن بر این «مسئله» به منظور فهم بهتر آن است و این کوشش ضرورتاً به معنای ارائه راه‌حلی برای برون‌رفت از آن نیست. هرگونه راه‌حلی، نهایتاً باید با تکیه بر فهمی جامع از «مسئله» صورت پذیرد. استدلال‌های حقوقی و جامعه‌شناختی، له یا علیه ساختار حقوقی کنونی، به خودی خود قادر نیستند این فهم را برای ما به ارمغان بیاورند.

آنچه از منظرگاه فلسفه سیاسی، به عنوان دیسپلینی برای فهم این «مسئله» می‌توان گفت این است که تبدیل شدن مقوله «زن» و به تبع آن «زن‌کشی» به یک مسئله، در بطن عناصر عصیت‌زدایانه‌ای ریشه دارد که در انقلاب سال ۵۷ در مقام یک لحظه تأسیس مدرنیستی نهفته است. تحمیل شدن حضور فراگیر زنان در اجتماع از رهگذر این انقلاب، به مثابه یک واقعیت وجودی، همه امور مربوط به مطالبات زنان، از جمله خشونت علیه آنان و در رأس آن‌ها پدیده «زن‌کشی» را به یک «مسئله» تبدیل کرده است. حتی می‌توان گفت که آن لحظه تأسیسی مدرن، با تثبیت حضور فراگیر زنان در اجتماع، در اجتماعی که به غایت دل‌بسته آموزه‌های سنتی خود بود، عملاً زمینه را برای افزایش موارد زن‌کشی مهیا کرد. فاصله‌ای که از این طریق، میان درک خود زنان از «زن‌ایدئال» و درک مردان از «زن‌ایدئال» ایجاد کرد، خود به یکی از دلایل افزایش موارد زن‌کشی در ایران تبدیل شد؛

پدیداری که نشانه یک گذارِ خونین، از یک جامعه پیشامدرن به سوی یک جامعه مدرن است. به دیگر سخن، مدرنیزاسیون و حضور فعال زنان در جامعه، با تعمیق شکاف میان گفتمان‌های سنتی و مدرن، به تنش‌های خانوادگی و اجتماعی منجر می‌شود که در نهایت می‌تواند به خشونت علیه زنان و زن‌کشی بینجامد. جرایمی که گاه با توجیحات مذهبی و فرهنگی همراه است و قتل زنان را به بهانه «حفظ ناموس» و «شرف خانواده» مشروع جلوه می‌دهند. و این چیزی نیست که با صرف استدلالات حقوقی بتوان به فهم آن نائل آمد. تحولات یادشده در جامعه ایران که چنان‌که گفته شد، تا حد زیادی از رهگذر لحظه تأسیسی سال ۵۷، نقطه عطفی اساسی را پشت سر گذاشت، طی یکی دو دهه اخیر شتابی چشمگیر یافته است. این امر از یک سو، و پیوند اساسی رژیم سیاسی-حقوقی مستقر با آن لحظه تأسیسی از سوی دیگر، ساخت پیشامدرن حقوقی را به شکلی بی‌سابقه تحت فشار قرار داده است؛ تا جایی که که اکنون می‌توان از موضع تدافعی رژیم حقوقی در برابر عناصر فربه‌شونده لحظه تأسیسی سخن گفت. رژیم حقوقی پیشامدرنی که استقرار نهادی خود را مرهون یک انقلاب مدرنیستی است، امروز در قبال تبعات همان انقلاب در عمل، که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، عصبیت‌زدایی از جامعه ایرانی در نگاه به زنان است، موضعی تدافعی پیدا کرده است.

یکی از نشانه‌های بارز این موضع در اصل تدافعی و به‌ظاهر توجیه‌کننده، کوشش در ساختار رسمی، به‌ویژه با سر کار آمدن دولت‌های میانه‌رو، برای تصویب قوانینی به سود منع خشونت علیه زنان است. لایحه موسوم به «صیانت، کرامت، و تأمین امنیت زنان در برابر خشونت»، قریب به بیش از یک دهه است که موضوع بحث و بررسی و رفت و برگشت‌های متعدد بوده است. فارغ از مناقشات گسترده‌ای که حول آن رقم خورده است، و نیز فارغ از تلاش‌هایی که از سوی بخش‌های خاصی از رژیم سیاسی برای جرح و تعدیل آن صورت گرفته است، آنچه برای بحث ما در این مقاله از اهمیت بنیادین برخوردار است، نفس کوشش برای تدوین چنین لایحه‌ای است؛ لایحه‌ای که فی‌نفسه، نمایانگر تشنی بنیادین است که از ناسازگاری میان عناصر مدرنیستی لحظه تأسیس، و صورت‌بندی پیشامدرن رژیم سیاسی برآمده از انقلاب در دوره‌ی استقرار و تثبیت حکایت دارد.

عدم مخالفت اصولی کلیت حاکمیت با تدوین لایحه‌ای برای مقابله با خشونت علیه زنان نشان می‌دهد که این اراده‌ای نه از سرِ نوعی ریاکاری، بلکه موضعی است که ضرورت آن تا حدّ زیادی به عناصر مندرج در لحظه تأسیس بازمی‌گردد؛ عناصری که خود زمینه‌ساز تحولات بنیادین در وضع وجودی زنان طی دهه‌های اخیر بوده‌اند.

اشاره به بندهایی از این قانون و بحث در مورد آن‌ها، تصویری روشن از میزان همسویی میان ساختار حقوقی حاکم و عناصر مدرنیستی لحظه تأسیس نشان می‌دهد.

ماده ۸ این لایحه، وزارت دادگستری را مکلف کرده است در راستای تحقق اهداف این قانون، اقداماتی را انجام دهد. از جمله این اقدامات به موجب بند ۲ این ماده عبارت است از: «تأسیس صندوق حمایت از زنان خشونت‌دیده یا در معرض خشونت با هدف حمایت و جبران خسارت آنان در مواردی نظیر: الف. پرداخت تفاضل دیه در صورتی که زن به قتل رسیده و قاتل مرد است و اولیای دم زن مقتول جهت انجام قصاص به تشخیص قاضی اجرای احکام، توانایی پرداخت تفاضل دیه را ندارند ...».

همچنین در ماده ۹ این لایحه نیز آمده است: «مابه‌التفاوت دیه زنان سرپرست خانواری که به قتل می‌رسند یا آسیب جسمی به آنها وارد می‌شود به اندازه دیه مردان از بیت‌المال پرداخت خواهد شد. آیین‌نامه نحوه پرداخت این مبلغ ظرف سه ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون توسط وزارت دادگستری تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید».

در اینجا اصل نابرابری دیه زن و مرد، به عنوان بخشی از ساختار حقوقی پیشامدرن رژیم سیاسی، نمی‌تواند از بنیاد تغییر کند زیرا واجد خصیصه‌ای از اساس الهی است. صورت‌بندی حقوقی حاکم، به طریق اولی قادر نیست احکام مربوط به «قتل در فراش» را نیز دستخوش تغییری ماهوی کند. اما رژیم سیاسی برآمده از انقلابی مدرن، در نهایت نمی‌تواند پیوند خود را با عناصر مدرنیستی لحظه تأسیس بگسلد؛ زیرا بنا به ماهیتش، بدان وابسته است. از این رو می‌کوشد با تدوین لایحه یادشده، تفاضل دیه را از محل درآمدهای عمومی پرداخت کند. نکته‌ای که باید بدان التفات داشت این است که این ابتکار، هرچند برآمده از نوعی ضرورت مدرنیستی است، لزوماً با مبانی فقهی-شرعی انطباق ندارد.

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی ... | مقیمی و میرمجیدی | ۱۹۹

در ماده ۳۰ از این لایحه، مقرر شده است: «هرگاه زوج علی‌رغم علم به وجود بیماری خود و قابلیت سرایت آن، اقدام به رابطه جنسی با همسر خود نماید و منجر به فوت زوجه گردد، در صورتی که مشمول تعریف جنایت عمدی گردد به قصاص و در غیر این صورت، به شرح زیر مجازات می‌شود...».

ماده قانونی مورد بحث، با تعیین مجازات برای انتقال عمدی بیماری کشنده به همسر، می‌کوشد بر پایه برخی ارزش‌های مدرن مانند حقوق فردی و سلامت عمومی که ره‌آورد انقلاب مدرنیستی ایران است و با به چالش کشیدن ساختارهای حقوقی پیشامدرن، نقش خانواده و جایگاه زن و مرد را در آن به رسمیت بشناساند. گویی تدوین‌کنندگان لایحه، با تأکید بر ضرورت مسئولیت اخلاقی مرد در قبال سلامت و حقوق همسرش و با به چالش کشیدن بدفهمی عده‌ای از این امر که مطابق اسلام مرد حق همه‌گونه تمتع را از همسر خود دارد، این پیام را به مخاطب می‌رسانند که تمتع جنسی نمی‌تواند بهانه‌ای برای آسیب رساندن به زن باشد.

ماده ۳۲ این لایحه نیز جلوه دیگری از موضع ساختار حقوقی در مقابل تبعات مدرنیستی انقلابی است که خود برآمده از آن است. در این ماده چنین آمده است: «اجتماع و تبانی دو یا چند نفر برای ارتکاب جرم قتل یا آدم‌ربایی یا تجاوز به عنف به یک زن، موجب تشدید مجازات از میانگین حداقل و حداکثر مجازات قانونی تا حداکثر آن خواهد بود». در نظام‌های پیشامدرن، خشونت علیه زنان اغلب به‌عنوان مسئله خصوصی یا خانوادگی تلقی می‌شد و برخورد قانونی جدی با آن صورت نمی‌گرفت. اما پیش‌بینی مجازات تشدیدشده برای جرایم جمعی علیه زنان، نشان‌دهنده تغییر نگرش به خشونت علیه زنان به‌عنوان یک جرم عمومی و تهدید امنیت اجتماعی است که باید با آن برخورد قاطع شود. در ساختارهای پیشامدرن، حقوق زنان اغلب در چارچوب روابط خانوادگی و عرفی تعریف می‌شد و کمتر به‌عنوان حقوق مستقل و مورد حمایت جدی قانونی مطرح بود. اما پس از انقلاب ۵۷ و در روند مدرن شدن فزاینده جامعه، ساختار حقوقی کوشید تا صورت‌بندی‌ای ارائه دهد که زن در آن به‌عنوان یک شهروند دارای حق حیات، امنیت و کرامت باشد. تشدید مجازات برای جرایمی که علیه زنان به‌صورت جمعی و تبانی شده

انجام می‌شود، نشان‌دهنده تلاش قانونگذار برای همسویی هرچه بیشتر با الزامات یادشده و به رسمیت شناختن اهمیت حفظ امنیت و حقوق زنان در سطح جامعه است.

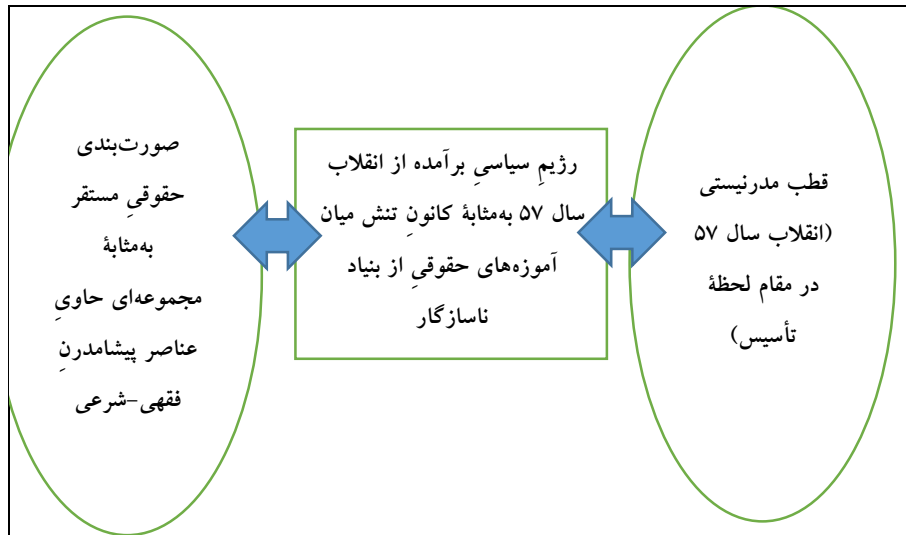
در جای دیگری از این لایحه (ماده ۴۲) آمده است که «الزام همسر به تمکین نامشروع جرم است و مرتکب به یکی از مجازات‌های درجه هفت محکوم می‌شود.» در اینجا نیز اصل تمکین زن از شوهر به عنوان یک حکم پیشامدرن، تغییرناپذیر است. این حکم با عنایت به آنچه ما در این مقاله درباره آزادی زنان در معنای مونتسکیویی کلمه، به عنوان یکی از پایه‌های مدرن‌شدن جامعه گفتیم، با عناصر لحظه تأسیسی در تنش قرار دارد. از این رو، رژیم سیاسی برآمده از انقلاب، نهایتاً در جایی، بنا به ضرورت درونی خود آن رژیم، باید تصمیم بگیرد تا آن را جرح و تعدیل کند. بنابراین با قانون فوق، می‌کوشد تا لفظ «غیرمشروع» را وارد سازد و به نوعی جای تفسیر را باز بگذارد تا بدین وسیله نشان دهد که زنان در برخی مواقع می‌توانند با نامشروع تفسیر کردن الزام به تمکین از ناحیه همسر خود، از عمل به آن سر باز زنند. اما تا جایی که می‌توان فهمید، این ترفندها در تحلیل نهایی قادر نیست تنش اساسی پیش گفته را برطرف سازد.

در ماده ۵۷ این لایحه نیز آمده است که «زنانی که برای خروج از کشور نیاز به اذن همسر دارند، در صورت خودداری غیرموجه وی از اعطای اذن، می‌توانند ضمن تقدیم دادخواست، مدارک و مستندات خود مبنی بر ضرورت خروج از کشور را به دادگاه خانواده تسلیم کنند. دادگاه خارج از نوبت نسبت به موضوع رسیدگی کرده و در صورت احراز ضرورت امر، عنداللزوم پس از اخذ تأمین مناسب، اذن خروج از کشور با ذکر مدت و دفعات سفر خواهد داد.» در اینجا نیز مشاهده می‌کنیم که ولایت مرد بر زن، به عنوان یکی از عناصر پیشامدرن ساختار حقوقی حاکم، به واسطه منشأ شرعی یا الهی‌اش، قابل تغییر نیست. با این حال، یک رژیم برآمده از انقلابی مدرنیستی، حتی اگر صفت «اسلامی» را یدک بکشد، ضرورتاً قادر نیست به تمامی اسلامی باقی بماند. عناصر مدرنیستی لحظه تأسیس رژیم سیاسی، در نهایت، با ایجاد تغییرات بنیادین در وضع وجودی زنان، ولو به نحوی بطنی و آرام، موجب می‌شوند که رژیم سیاسی-حقوقی بکوشد خود را با آن تحولات سازگار سازد. این عمل معطوف به سازگاری، فی‌نفسه، عملی مدرنیستی، و

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی ... | مقیمی و میرمجیدی | ۲۰۱

برآمده از عناصر لحظه‌تأسیس است. بدین ترتیب خود دولت ورود کرده و می‌کوشد از نفوذ ولایت مرد بر زن، از رهگذر طرح چنین قوانینی، بکاهد. لازم به تکرار نیست که این کاهش نفوذ، ضرورتاً با مبانی شرعی-فقهی مندرج در صورت‌بندی حقوقی حاکم، سازگار نیست.

بنا به مراتب یادشده، از منظر فلسفه سیاسی، افزایش حضور زنان در جامعه در بستر انقلاب‌های مدرنیستی، اگر با تغییرات ساختاری در نظام حقوقی همراه نباشد، می‌تواند به افزایش خشونت‌های خانگی و زن‌کشی منجر شود. این پدیده بازتابی از مقاومت نظام‌های مردسالار در برابر تغییرات است و نیازمند تحول در ساختار حقوقی است تا حضور زنان و تبعات ناشی از آن بر پایه نوعی عصیبت‌زدایی به‌عنوان شهروندان برابر به رسمیت شناخته شود و از آن حمایت گردد. این همان ضرورتی است که قانونگذار را در طول این سال‌ها به تلاشی هرچند ناکافی در جهت همسویی و مقارنه هرچه بیشتر با ارزش‌ها و الزامات مدرنیستی به‌ویژه در حوزه زنان وادار کرده است. از طرح سقط‌درمانی در مجلس ششم گرفته تا بازنگری محدود در برخی مواد قوانین خانواده (ناظر بر طلاق، حضانت و ارث) در سال‌های ... و یا منشور حقوق زنان در سال ۱۳۸۳ که بیشتر جنبه عملی و توصیه‌ای دارد و غیره، همه و همه تحت تأثیر مطالبات گفتمان مدرن تدوین شده‌اند و در بیشتر موارد با مقاومت نهادهای سنتی مواجه بوده‌اند. نمونه‌هایی از این دست که مدیریت پیوسته قانونگذار را در حل تعارض میان ارزش‌های سنتی و الزامات مدرن نشان می‌دهد، به روشنی بازتابی از تنش میان ساختارهای حقوقی پیشامدرن و الزامات انقلاب مدرن سال ۱۳۵۷ است.



نتیجه‌گیری و ملاحظات پایانی

کوشش ما در این مقاله، معطوف به سنجش کفایت استدلال‌های حقوقی درباره پدیده زن‌کشی در ایران بود. چنان‌که در ابتدای این مقاله ذکر شد، عمده استدلال‌هایی که به سود بهبود وضعیت زنان و ممانعت از خشونت علیه آن‌ها اقامه می‌شود، ماهیتی حقوقی دارد. تمامی این استدلال‌ها (اعم‌از مدافعان و مخالفان صورت‌بندی حقوقی حاکم) نهایتاً هدفی واحد دارند و آن کوشش برای کاهش نرخ زن‌کشی در ایران است. بدین ترتیب، هدف آن‌ها ابتدا به ساکن، خصلتی عملی دارد و از این رو بسیاری از مفروضاتی را که تحلیل آن‌ها به فهم بهتر این پدیده کمک می‌کند، نیندیشیده باقی می‌گذارند. این خاصیت دیسپلین حقوق است که نهایتاً برای پیشبرد استدلال‌هایش، راهی ندارد جز آنکه یک دیباچه الهیاتی را، در معنایی که در مقاله توضیح دادیم، مفروض بینگارد. این برای فهم یک مسئله کفایت نمی‌کند، هرچند ممکن است برای پیشبرد پروژه‌های عملی-سیاسی، مفید واقع گردد. پیشنهاد ما در این مقاله، نگرستن به مسئله زن‌کشی با اتکا بر دیسپلین فلسفه سیاسی است؛ زیرا این دیسپلین، در بادی امر، موضع‌گیری یا عقیده‌ای ایجابی نسبت به یک خیر خاص ندارد، بلکه دغدغه اصلی آن، شناخت پدیدارهای سیاسی و اجتماعی است.

ما در اینجا با وارد کردن ضابطه‌های دیسیپلین فلسفه سیاسی و تمرکز بر مفهوم بنیادین «رژیم سیاسی»، کوشیدیم نشان دهیم که فهم پدیده‌ای مثل زن‌کشی در ایران کنونی، تا حد زیادی از ناحیه ماهیت ترکیبی رژیم سیاسی ناشی می‌شود. به عبارت دیگر، خود رژیم سیاسی برآمده از انقلاب است که مقوله زن‌کشی را به یک مسئله تبدیل کرده است. اینکه چرا زن‌کشی به یک مسئله تبدیل شده است، منوط به فهم گرایش کلی جامعه ایران به موضوع زن طی دهه‌های اخیر، و افزایش مطالبات مرتبط با آزادی‌های زنان است. اما این تحول، امری نیست که بتوان آن را به طور کامل از ماهیت رژیم سیاسی کنونی منفک دانست. رژیم سیاسی کنونی، از آنجا که خود بر بنیادهای یک انقلاب مدرنیستی استوار شده است - انقلابی که در لحظه رخداد، واجد عناصری تماماً مدرنیستی بود - عملاً نقشی بنیادین در افزایش حجم این مطالبات ایفا کرده است. اما در سوی دیگر، این رژیم سیاسی، واجد یک صورت‌بندی حقوقی پیشامدرن نیز بوده است که تنش ذاتی آن با عناصر مدرنیستی یادشده، مقوله زن در ایران کنونی، و به طریق اولی پدیده زن‌کشی را مشخصاً به دلیل تعارض میان ارزش‌های سنتی مردسالارانه و حقوق مدرن زنان، به یک بحران بدل ساخته است.

از این منظر، هرگونه کوشش حقوقی برای مقابله با پدیده زن‌کشی، باید از پیش، این تنش ذاتی را در نظر داشته باشد و این سهمی است که فهم درست یک آسیب، در برطرف شدن آن ایفا می‌کند. حقوق‌دانان از رهگذر این فهم قادر هستند این نکته را در نظر بگیرند که بخشی از واقعیت افزایش نرخ زن‌کشی در ایران، نه صرفاً ناشی از تجویز یا تشویق مندرج در قانون مجازات اسلامی، بلکه برخاسته از خود رژیم سیاسی‌ای است که تأسیس آن، از رهگذر یک انقلاب مدرنیستی، زمینه را برای حضور فراگیر زنان در جامعه فراهم کرد. این حضور فراگیر، که نظم سیاسی جدید به تبع انقلاب سال ۵۷، از آن به طور اصولی حمایت کرد، به هیچ وجه با نظم سنتی جامعه ایران که واجد آموزه‌های خاصی در مورد زنان بود، انطباق نداشت. این ناسازگاری، در آغاز، یعنی در دوره‌های ابتدایی که عناصر مدرنیستی، تحت لوای مشروعیت گسترده آموزه‌های اسلامی حاکم بر رژیم سیاسی، مجال بروز و ظهور نداشتند، چندان به چشم نمی‌آمد. با این حال، این عناصر،

به تدریج توانستند منطق خود را حاکم کنند. نفس حضور زنان در جامعه به گونه‌ای فراگیر، ولو تحت برخی الزامات، از قبیل حجاب و عفاف، در نهایت موجب طرح مطالبات گسترده در میان زنان، و تغییر در الگوی «زن ایدئال»، در ذهن بخش بزرگی از زنان و حتی مردان جامعه شد. با این حال، نگرش‌های سنتی نیز هنوز به تمامی از صحنه رخت برنسته‌اند. در همین وضعیت گذار است که زن‌کشی، و افزایش نرخ ارتکاب آن، به مسئله‌ای بغرنج تبدیل می‌شود. رژیم سیاسی انقلابی، از یک سو بانی این تحول عظیم است؛ اما از سوی دیگر بر یک صورت‌بندی حقوقی تکیه دارد که تنش‌های ذاتی آن با عناصر مدرنیستی لحظه تأسیس، بیش از پیش آشکار می‌شود.

در اینجا، با اتکا بر تحلیل رژیم سیاسی، می‌توان این فرض را مطرح ساخت که وضعیت بینابینی موجود، برای حل و فصل ریشه‌ای موضوع، مستلزم چرخش به یکی از دو سر قطب است: یعنی نیل پیدا کردن به قطب پیشامدرن، یا زدودن صورت‌بندی پیشامدرن به سود منطق عناصر مدرنیستی مندرج در لحظه تأسیس. فلسفه سیاسی به ما می‌آموزد که از آنجا که قطب پیشامدرن، در موضعی تدافعی قرار دارد، نهایتاً این گزینه دوم است که محتمل‌تر به نظر می‌رسد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Shervin Moghimi



<https://orcid.org/0000-0001-6553-5389>

Sepideh Mirmajidi



<https://orcid.org/0000-0002-0219-617X>

منابع

فارسی

کتاب

- آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۹۵). *تغییرات، چالش‌ها و آینده خانواده ایرانی*، چاپ اول، تهران، انتشارات تیسرا.

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی ... | مقیمی و میرمجیدی | ۲۰۵

- آفاری، ژانت. (۱۳۷۷). *انجمن‌های نیمه‌سری زنان در نهضت مشروطه*، ترجمه جواد یوسفیان، تهران، نشر بانو.
- ابن‌خلدون. (۱۳۹۰). *مقدمه*، ترجمه محمد پروین گنابادی، تهران، نشر الکترونیکی کتابناک.
- اسدی و تهرانیان. (۱۴۰۲). *صدایی که شنیده نشد*، به کوشش عباس عبدی و محسن گودرزی، تهران، نشر نی.
- اشتراوس، لئو. (۱۳۹۴). *شهر و انسان*، ترجمه رسول نمازی، تهران، انتشارات آگه.
- اشتراوس، لئو. (۱۳۹۶). *مقدمه‌ای سیاسی بر فلسفه*، ترجمه یاشار جیرانی، چاپ اول، تهران، انتشارات آگه.
- اشمیت، کارل. (۱۳۹۵). *لویاتان در نظریه دولت تامس هابز*، ترجمه شروین مقیمی، تهران، انتشارات پگاه روزگار نو.
- باغدار دلگشا، علی. (۱۴۰۲). *مشروطه، زنان و تغییرات اجتماعی*، تهران، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.
- صادقی، فاطمه. (۱۳۹۲). *کشف حجاب (بازخوانی یک مداخله مدرن)*، تهران، انتشارات نگاه معاصر.

مقاله

- امینی، سعیده، و همکاران. (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی وضعیت اجتماعی زنان در دولت‌های دو دهه اخیر»، *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۲۶(۷۵)، ۱۵۰-۱۱۹.
- آزاده، اسفندیار، و همکاران. (۱۴۰۰). «بررسی تفاوت‌های سه نسل انقلاب اسلامی نسبت به ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی»، *فصلنامه علمی مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۲۰(۲)، ۳۲-۹.
- آشوری، محمد، معظمی، شهلا. (۱۳۸۱). «نگاهی به پدیده همسرکشی در استان فارس»، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، ۵۰۹(۵۸)، ۱۱-۳۱.
- خزایی، طاهره، کرمی قهی، محمدتقی. (۱۴۰۲). «مطالعه انتقادی گفتمان نفی خشونت بر زنان؛ با تأکید بر لایحه «حفظ کرامت و حمایت از زنان در برابر خشونت»»، *فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی*، ۱۲(۱)، ۲۰۳-۲۲۴.
- شریفی ساعی، محمدحسین. (۱۴۰۱). «جنش زنان و هنر مقاومت در عصر مشروطه»، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱۱(۳)، ۷۸۹-۸۳۲.

- شریفی ساعی و همکاران. (۱۳۹۹). «قدرت و مقاومت زنان در خانواده ایرانی: روایت زنان از شیوه‌های مقاومت فرهنگی در خانواده»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۴(۱)، پیاپی ۵۳، ۳۶-۱.

- طاهری، مهدی. (۱۴۰۳). «زن کشی در جامعه ایران؛ ناکارآمدی سیاست کیفری یا غیرت دینی (بررسی نقادانه دیدگاه‌های موافق و مخالف)»، دوفصلنامه یافته‌های جزا و جرم‌شناسی، ۴(۷)، ۹۹-۱۱۵.

- ناطق، هما. (۲۰۰۳). «خودم کردم که لعنت بر خودم باد!»، کیهان لندن، ۹۴۴، ۷.
- نامدار، سعید، سیفی، آناهیتا، گلدوزیان، ایرج. (۱۴۰۰). «بررسی تأثیر لایحه صیانت، کرامت و تأمین امنیت زنان در کاهش خشونت‌های اجتماعی و خانواده»، فصلنامه خانواده درمانی کاربردی، ۲، ۴۸۰-۴۹۵.

- نعمتی، مژگان. (۱۴۰۲). «بسترهای همگرایی و واگرایی فمینیسم و عدالت ترمیمی در مواجهه با خشونت خانگی علیه زنان»، پژوهشکده حقوق، ۲۲(۵۳)، ۳۵۹-۳۸۲.

مصاحبه‌ها

نیکدل قدم، وکیل پرونده رومینا اشرفی، روزنامه شرق، ۱۴۰۰/۱۱/۰۹؛ قابل مشاهده در: Pishkhan.com/news/257918
سیاوشی، طیبه. (۱۳۹۸). بیم‌ها و امیدهای لایحه صیانت زنان، خبرگزاری ایرنا، قابل مشاهده در: Irna.ir/news/83489016

منابع اینترنتی

- صباحی، محمود. (۱۳۹۷). «در نقد جامعه ناموسی»، رادیو زمانه:

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.radiozamaneh.com/427216/&ved=2ahUKEwjt4uy17d6N_AxVwVKQEHQ7MH7AQFnoECBsQAQ&usq=AOvVaw36DL1UXS6PB4qE_vTZeFLB

References

- Arendt, Hanna (1990), *On Revolution*, London, Penguin Books.
- Aristotle (1992), *Physics*, Translated by William Charlton, Oxford, Oxford University Press.

تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی ... | مقیمی و میرمجیدی | ۲۰۷

- Aristotle (2013), *Politics*, Translated and with An Introduction, Notes and Glossary by Carnes Lord, Chicago, Chicago University Press.
- Hobbes Thomas (1987), *De Cive*, Edited by Howard Warrender, Oxford (Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes).
- Hobbes, Thomas (1996), *Leviathan*, Edited by Richard Tuck, Cambridge University Press.
- Machiavelli, Niccolo (1998), *The Discourses on Livy*, Translated by Harvey Mansfield, Chicago, Chicago University Press.
- Milani, Farzaneh (1992), *Veils and Words*, Syracuse, Syracuse University Press.
- Montesquieu, Charles de (1891), *The Persian Letters*, Translated by John Davidson, London, George Routledge & Sons.
- Montesquieu, Charles de (1989), *The Spirit of the Laws*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Nichols, M (1992), *Citizens and Statesmen: A Study of Aristotle's Politics*, Rowman & Littlefield Publishers, Oxford.
- Pangle, Thomas (2013), *Aristotle's Teaching in the Politics*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Plato (1987), *Minos*, translated by Thomas Pangle, in *Roots of Political Philosophy: Ten Forgotten Socratic Dialogues*, Translated with Interpretative Studies by Thomas Pangle, New York, Cornell University Press.
- Plato (1988), *The Laws of Plato*, Translated with an Interpretative essay by Thomas Pangle, Chicago, The University of Chicago Press.
- Rousseau, J. J (1987), *Basic Political Writings*, Translated and Edited by Donald A. Cress, Massachusetts, Hackett Publishing Company.

- Strauss, Leo (1956), *Historicism and Modern Relativism*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Vaughan, Frederick (1982), *The Tradition of Political Hedonism*, New York, Fordham University Press.

استناد به این مقاله: مقیمی، شروین و میرمجیدی، سپیده . (۱۴۰۴). تأملی بر رویکردهای حقوقی صرف و سلبی به پدیده زن‌کشی در نظام عدالت کیفری در ایران: (کوششی از منظر فلسفه سیاسی برای فهم مسئله به‌مثابه امری مقدم بر ارائه راه‌حل). *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، (۵۱) ۱۳، ۱۷۱-۲۰۸.

Doi: 10.22054/JCLR.2025.87164.2788



Criminal Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.